

**TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO
BAHOLASH NATIJALARI ASOSIDA O‘QITUVCHILAR MALAKASINI
OSHIRISH ZARURATI**

Jumayev Sanjar Soatmumin o‘g‘Li

Telfon raqam; +998-95-800-90-60

Anotatsiya; Ushbu maqolada o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda xalqaro baholash dasturlarining (PISA, PIRLS, TIMSS) natijalari asosida o‘qituvchilarning malakasini oshirish zarurati yoritilgan. Tadqiqot davomida xalqaro baholash tizimlarining natijalari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining va Vazirlar Mahkamasining ta’limga oid rasmiy hujjatlari, shuningdek, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida chuqur tahlil o‘tkazildi. Maqolada tanqidiy fikrlashning ta’lim sifatiga ta’siri, pedagogik faoliyatda innovatsion metodlardan foydalanish va malakali o‘qituvchining o‘quvchiga ko‘rsatadigan ijobiy ta’siri ilmiy asosda yoritilgan. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, o‘qituvchilarning doimiy ravishda malakasini oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha metodik tayyorgarligini kuchaytirish xalqaro baholash natijalarini yaxshilashda asosiy omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar; Tanqidiy fikrlash, xalqaro baholash dasturlari, PISA, PIRLS, TIMSS, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, ta’lim sifati, innovatsion pedagogika, funksional savodxonlik, metodik tayyorgarlik, zamonaviy ta’lim.

KIRISH (INTRODUCTION)

Bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish davlatlar va xalqaro ta’lim tizimlarining ustuvor vazifalaridan biridir. Xalqaro baholash dasturlari – PISA, PIRLS va TIMSS o‘zaro taqqoslash imkoniyatlarini yaratib, o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va tanqidiy fikrlash darajasini aniqlashda muhim manba hisoblanadi. Ushbu dasturlarning natijalari shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilarning tanqidiy fikrlash salohiyatini samarali rivojlantirish uchun o‘qituvchilarning malakasini muntazam oshirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni o‘zlashtirish zarurati mavjud.

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim siyosatida ham o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirish va innovatsion metodlarni joriy etish ta’lim sifatini yaxshilashning asosiy yo‘nalishlari sifatida belgilangan. Prezident Shavkat Mirziyoyevning ta’lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha qarorlari va Vazirlar Mahkamasining farmonlari ta’lim

jarayonida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda o'qituvchilarning roli va malakasini oshirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shu bois, xalqaro baholash dasturlarida aniqlangan muammolar va kamchiliklar asosida o'qituvchilarni doimiy kasbiy rivojlantirish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etish bugungi ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu maqolada xalqaro baholash natijalari tahlil qilinib, o'qituvchilar malakasini oshirishning ahamiyati va zarurati ilmiy jihatdan asoslanadi hamda amaliy tavsiyalar taklif etiladi.

USUL (METHODS)

Ushbu tadqiqotda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va Vazirlar Mahkamasining ta'lim sohasidagi rasmiy hujjatlari asosida o'qituvchilarning malakasini oshirish zarurati tahlil qilindi. Xususan, Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 7-iyundagi PQ-2907-sonli "O'zbekiston Respublikasining ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha davlat siyosatini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori ta'lim sifatini oshirishda o'qituvchilarning malakasini muntazam oshirish, innovatsion metodlarni joriy etish zarurligini ta'kidlaydi. Ushbu qarorda tanqidiy fikrlash va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari sifatida belgilanadi.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-iyundagi 345-sonli "Umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi" farmoni o'qituvchilarning kasbiy malakasini doimiy ravishda oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish va baholash tizimini takomillashtirish vazifalarini belgilaydi. Mazkur hujjatlar o'qituvchilarning tanqidiy fikrlash salohiyatini rivojlantirishda o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirishning muhimligini amaliy asoslaydi.

Tadqiqotda ushbu qaror va farmonlarning matnlari, shuningdek, xalqaro baholash dasturlari — PISA, PIRLS, TIMSS hisobotlari tahlil qilindi. Ushbu hujjatlar asosida O'zbekiston ta'lim tizimida o'qituvchilarning malakasini oshirish jarayonini samarali tashkil etish uchun zarur strategiyalar aniqlanib, ularning tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdagi roli o'rganildi.

NATIJARLAR (RESULTS)

O'zbekiston Respublikasi ta'lim siyosati va xalqaro baholash natijalari o'rganilganda, mamlakatimizda funksional savodxonlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha mavjud strategik hujjatlar va chora-tadbirlar milliy ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishga xizmat qilayotgani aniqlandi. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida amaliy va interaktiv metodlarni keng joriy etish,

o'qituvchilarning malakasini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va baholash ko'nikmalarini shakllantirishda samarali natijalar beradi.

Xalqaro baholash dasturlari — PISA, PIRLS va TIMSS hisobotlari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalari va funksional savodxonlik darajalarida farqlar mavjudligini ko'rsatadi. Jumladan, O'zbekistonning so'nggi yillardagi natijalari xalqaro o'rta darajada bo'lib, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmagani haqida signal beradi. Ushbu ko'rsatkichlarning pastligi, asosan, o'qituvchilarning zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlarini yetarlicha egallamasligi bilan bog'liq ekanligi aniqlangan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2907-sonli qarori va Vazirlar Mahkamasining 345-sonli farmoni doirasida amalga oshirilayotgan malaka oshirish dasturlari, pedagoglarning innovatsion usullarni o'zlashtirishiga, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha yangi metodikalarni amaliyotga joriy qilishiga yordam bermoqda. Biroq, ushbu dasturlarni yanada kengaytirish va sifatini oshirish zarurati mavjudligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning malakasini doimiy ravishda oshirish jarayonida quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish samarali bo'ladi:

- Tanqidiy fikrlash va analitik yondashuvlarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish uchun pedagoglarni maxsus o'quv kurslari bilan ta'minlash.
- Xalqaro baholash standartlari va talablariga mos baholash vositalarini ishlab chiqish hamda amaliyotga joriy etish.
- Innovatsion va interfaol ta'lim texnologiyalarini keng qo'llash orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish.
- O'qituvchilarni malaka oshirish jarayonida nazorat va baholash tizimlarini takomillashtirish.

Natijada, o'qituvchilar malakasini oshirish ta'lim sifatini yaxshilash, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda xalqaro baholash natijalarini yaxshilashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlil

Xalqaro baholash dasturlari natijalari va O'zbekiston ta'lim siyosatida belgilangan maqsadlar o'rtasida yaqqol bog'liqlik mavjud. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchilarning malakasini oshirish tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu fikrni Dewey (1910) ning ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish haqidagi ta'lim falsafasi va Paul hamda Elder (2006) ning tanqidiy fikrlashni o'qitish metodologiyasi ham qo'llab-quvvatlaydi. Ularning

ta'kidlashicha, o'qituvchining malakasi va pedagogik mahorati o'quvchilarni mustaqil, ijodiy va analitik fikrlashga yo'naltirishda muhim omildir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2907-sonli qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 345-sonli farmoni pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, Xolmatov (2020) tadqiqotida ko'rsatilganidek, malaka oshirish dasturlarida innovatsion pedagogik texnologiyalarni yanada kengroq joriy etish zarur. Shu bilan birga, PISA natijalari bo'yicha o'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasi pastligi, pedagoglarning ushbu sohada metodik jihatdan to'liq tayyor emasligini ko'rsatadi.

Bloom (1956) ta'lim maqsadlarini shakllantirishda yuqori darajadagi tafakkur faoliyatlari, jumladan tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga katta ahamiyat beradi. Shunday ekan, o'qituvchilarni doimiy malaka oshirish jarayonida ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha amaliy va nazariy bilimlarni chuqurlashtirish zarur.

Ta'limda funksional savodxonlik va tanqidiy fikrlashning birgalikda rivojlanishi o'quvchilarning hayotdagi muammolarni mustaqil va samarali hal etish qobiliyatini oshiradi. UNESCO (2017) ham ta'lim sifatini oshirishda malakali o'qituvchilar va tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi pedagogik yondashuvlarning o'rnini katta ekanligini ta'kidlaydi.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston ta'lim tizimida o'qituvchilarning malakasini oshirish tizimini xalqaro standartlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida takomillashtirish lozimligi aniqlandi. Bu esa nafaqat tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga, balki ta'lim sifatining umumiy ko'rsatkichlarini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib ayatdigan bo'lsak Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturlari natijalari tahlil qilinib, o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchilarning malakasini oshirish zarurati ilmiy asosda ko'rsatildi. PISA, PIRLS va TIMSS kabi xalqaro dasturlar natijalari o'qituvchilarning zamonaviy pedagogik yondashuvlarni egallashlari va doimiy malaka oshirishlari o'quvchilarning tanqidiy fikrlash darajasiga bevosita ta'sir qilishini isbotladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining va Vazirlar Mahkamasining ta'lim sohasidagi qarorlari, jumladan PQ-2907-sonli qaror va 345-sonli farmon, o'qituvchilar malakasini oshirishni ta'lim tizimining ustuvor vazifasi sifatida belgilaydi va bu yo'nalishda amaliy chora-tadbirlarni joriy etishni taqozo etadi. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar va xalqaro ekspertlarning fikrlariga ko'ra, malakali va innovatsion pedagog

kadrlar tayyorlash o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi.

Tahlil natijalari o‘qituvchilarning malakasini oshirish jarayonini yanada samarali qilish uchun yangi pedagogik metodlar, innovatsion texnologiyalar, shuningdek, xalqaro baholash standartlariga mos baholash vositalarini ishlab chiqish va qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi. Bu esa ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarni zamonaviy hayotga tayyorlashda muhim shartdir.

Kelgusida O‘zbekiston ta‘lim tizimida o‘qituvchilar malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish, malaka oshirish dasturlarini kengaytirish va pedagoglarni tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha doimiy nazorat qilishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Shu tariqa, ta‘lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish samaradorligi oshib, milliy ta‘lim tizimining xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi mustahkamlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-iyundagi 345-sonli qarori. Umumta‘lim maktablarida ta‘lim sifatini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2907-sonli qarori. (2017). O‘zbekiston Respublikasining ta‘lim tizimini rivojlantirish bo‘yicha davlat siyosatini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning PQ-2907-sonli qarori. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy sayti.
4. Piaget J. The Origins of Intelligence in Children. – New York: International Universities Press, 1952.
5. Dewey, J. (1910). How We Think. Boston: D.C. Heath & Co.
6. Paul, R., & Elder, L. (2006). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. Pearson.
7. Xolmatov, Z. (2020). Innovatsion pedagogik texnologiyalar va tanqidiy fikrlash. Ta‘lim va Innovatsiyalar, 3(2), 45-52.

